

## ԳՐԱԿԱՆ

## ՇՆՈՐՀԱԼԻՆ՝ ՀՈԳԵԳԻՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ\*

«Որք գծորանս հոգւոյն արբին եւ ընդ ժամանակս երգեցին...»:

Այսպէս կ'որակուին բոլոր այն Հայրապետները, վանականները, վարդապետները, հոգեւոր գրականութեան մշակները Ս. Սահակէն եւ Ս. Մեսրոպէն սկսեալ, որոնք դարուց ի դարս ստեղծագործեցին եւ հայ ժողովուրդին կտակեցին իր հոգեւոր երգերը, տաղերը, գանձերը եւ շարականները: Անոնք հոգիին, Ս. Հոգիին ծորումներէն ըմպեցին, ներշնչեցին: Եւ այդ նոյն Սուրբ Հոգիին սէրէն խանդավառ, ներշնչուած, յօրինեցին հոգեւոր դիմագիծը հայ ժողովուրդին գրականութեան, բարոյական հասկացողութեան, աստուածաբանութեան, բանաստեղծական շնորհին ու թռիչքին, երաժշտական կառոյցին եւ նարտարապետութեան եւ գեղաբանդակ յօրինումներուն:

Այդ հոգիին ծորումներէն ըմպող եւ առանձնաշնորհեալ հոգիներէն մէկն է Ներսէս Շնորհալի Ամենայն Հայոց Հայրապետը, որ ապրած, գործած եւ ստեղծագործած է 1101 թուականէն մինչեւ 1173 թուականը Կիլիկիոյ մէջ: Ներսէս Շնորհալի Հայրապետը բացառիկ դէմքերէն մէկն է, որովհետեւ երբոր կը կարդանք իրեն ստեղծագործութիւնները, կը տեսնենք իր վաստակին բազմերես իրականութիւնը՝ արձակ եւ ոտանաւոր իր գրութիւններուն ընդմէջէն:

Այս պահուն չենք անդրադառնար իր այն գործերուն, որոնք սերտ կապ ունին մանկավարժական հարցերու հետ, ընկերային հարցերու հետ, մեր ժողովուրդին աստուածաբանական հասկացողութեան, մեր եւ ուրիշ եկեղեցիներուն յարաբերութեանց հարցերուն եւ քաղաքական կեանքին հետ: Կ'ուզենք միայն անդրադառնալ այն բարիքին, որ Հայաստանեայց եկեղեցին եւ Հայ ժողովուրդը ունեցած է՝ օգտուելով բացառիկ այս հոգիին բխումներէն, իբրեւ հայ եկեղեցւոյ շարականագիր, տաղերգու եւ հայ եկեղեցւոյ պաշտամունքները կարգաւորող: Եթէ կարդանք ծաւալով փոքրիկ այն գիրքը, որ ժամագիրքն է, եթէ բանանք այն միւս մեծ գիրքը, որ Շարակնոցն է, այս երկու գիրքերուն մէջ ամէն յաջորդ էջին կարող ենք հանդիպիլ Ներսէս Շնորհալիի մէկ երգին, մէկ աղօթքին, մէկ գրութեան, մէկ բանաստեղծութեան: Միայն այդ մեծ Շարակնոցին մէջէն, 163 շարականներ բաժինը եւ նպաստն են Ներսէս Շնորհալի Հայրապետին:

Ասոնց մէջէն կը տեսնենք իրեն հոգին, եւ նպատակը իր գոյութեան: Այդ հոգին մտահոգուող հոգին է, իր ազգը, իր գաւակները սիրող հօր հոգին է, որ կ'ուզէ տեսնել իր գաւակներուն աճիլը,

\* Խօսուած Շարաք, Հոկտ. 6, 1973, Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ Սուրբ Ներսէս Շնորհալի Հայրապետի մահուան 800 ամեակին առիթով կատարուած արարողութեան պահուն, որուն աւարտին համերգով ներկայացուած են Ներսէս Շնորհալիի երգերն ու շարականները, ղեկավարութեամբ Էմմա Մատուրեանի եւ կատարումովն արական երգչախումբի:

քարգաւառիլը, մանկութենէն մինչեւ ծերութիւն եւ մահ, իրրեւ ազնիւ, պարկեշտ անձեր, Աստուծոյ շնորհներով զարգացած եւ զարդարուած ընտանիքի եւ ազգի գաւակներ: Այդ հոգին եւ մտահոգութիւնը եւ ճշդեւ լեզուն իր գրուածքներուն: Երբ կը խօսի մանուկներուն՝ անոնց մակարդակին յատուկ լեզուով կը խօսի: Երբ կը խօսի պարզ ժողովուրդին՝ ռամկական լեզուով անոնց հանելուկներ կը պատմէ: Երբ կ'աղօթէ Աստուծոյ, կ'ուզէ որ իր ժողովուրդն ալ իրեն հետ միասին Ս. Հոգիէն ներշնչուած աղօթէ պարզ ու խորունկ, նման Հայ Եկեղեցւոյ եւ ժողովուրդի անխարդախ սրտին եւ չինջ լեզուին, հայերէնին: Եւ արդարեւ այդպէս են իր գրութիւնները՝ պարզ ու խորունկ: Եւ այդ խորութեամբը կ'իջնեն նաեւ միտքին եւ սրտին մէջ այն հոգիներուն, որոնք գիտեն բացուիլ անոնց հմայքին: Եւ այս է պատճառը, որ կ'ըսենք. Աստուած կը լսէ ամէն մէկու աղօթքը եւ Աստուած կու տայ ամէն մէկուն իր սրտին համաձայն:

Այս հաւատքը Ներսէս Շնորհալիին փոխանցած է իր գաւակներուն, որովհետեւ ինքը ստացած է զայն իր հայրերէն, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչէն սկսեալ: Ան կը հանդիսանայ ոչ միայն իրրեւ մեծ ազգային գործիչ, իրրեւ աստուածաբան, ոչ միայն իրրեւ մեծ Հայրապետ Ամենայն Հայոց, այլ նաեւ իրրեւ քանաստեղծի հոգի ունեցող, աստուածային շնորհներով լեցուած պարզ մարդ: Եւ պարզ մարդ լինելուն պատճառով եղած է այնքան բարձր ու մեծ ու զանգուածներուն սրտին թափանցող, որքան որ Աստուած իր շնորհներով զինքը օժտած է, հայ ժողովուրդի համար: Հայ եկեղեցին իր հոգիին տունն է:

Անհատ մարդը եւ ժողովուրդներ կ'ապրին հոգիով միայն: Մարդուն եւ ժողովուրդներուն հոգեւոր հարստութիւնն է, որ կը յաւերժացնէ զիրենք: Եւ հայ ժողովուրդը միշտ պատրաստ է ըսելու.

փառք քեզ, Աստուած, փառք քեզ, որովհետեւ տուած ես մեզի այդ հարստութիւնը քու գաւակներուդ միջոցաւ, մեր ազգին գաւակներու միջոցաւ:

Պահ մը մտածենք այն շրջանը, որուն մէջ ապրած է Ներսէս Շնորհալին: Ինչպէս մեր պատմութեան ամբողջ երկայնքին, այդ օրերուն եւս հայ ժողովուրդը չունէր հանգիստ, ամէն կողմէ հալածանքի ենթարկուած լինելով թշնամիներէն, օտար ժողովուրդներէն: Ինքզինքը պահելու տառապանքը կ'ապրէր: Եւ սակայն այդ հալածանքին եւ տառապանքին հակառակ, ահաւասիկ լոյսը կը ծագի մութին մէջէն: Ճնշուած, ինկած հայ ժողովուրդը հոգիով երբեք չէ ընկնուած: Հայ ժողովուրդին պատմութիւնը իր հերոսութեան պատմութիւնն է: Ոչ միայն ֆիզիքական հերոսութեան, որ գոհունակութեամբ կրնանք յիշել, բայց մանաւանդ իր հոգիին հերոսութեան պատմութիւնն է:

Այն երգերը, որ Ներսէս Շնորհալին յօրինած է, չէ յօրինած երաժշտական գեղարուեստ ստեղծագործելու սիրոյն: Ինք եղած է երգող, ինք եղած է երաժիշտ, ինք եղած է հեղինակը իր գրած տաղերուն, երգերուն: Եւ ատոնք բխումն են իր հոգիին: Այդ պատճառով երբ Ներսէս Շնորհալին երգերը կ'երգենք, կ'երգենք այն իմաստին համաձայն, որ ինք դրած է անոնց մէջ: Կ'երգենք եւ պէտք է երգենք այն շեշտով, որով ինք գրուցած է Աստուծոյ հետ, նոյն շունչը հաղորդելով այդ բառերուն եւ ձայներուն: Մենք հաղորդակից պէտք է ըլլանք այդ շունչին եւ այդ շեշտին: Օրհնուած է այն անձը, օրհնուած է այն ժողովուրդը, որ գիտէ հաղորդակից դառնալ Հոգիին ծորումներէն ըմպող հոգիներուն ստեղծագործութեանց:

Ուրիշ հարիւր տարի յետոյ իր մահէն, այսօր, իր գաւակները Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան այս կեդրոնին մէջ

հաւաքուած են իր յիշատակը տօնելու, շնորհակալ լինելու Աստուծոյ, որ այսպիսի գաւակ շնորհած է իր ազգին, եւ աղօթելու, որ այսպիսի շնորհներով լեցուն գաւակներուն շարքը անպակաս լինի:

Շնորհակալ ենք Աստուծոյ դարձեալ, որ այս օրերուն Ներսէս Շնորհալի Հայրապետին գահին նստած է ուրիշ Հայրապետ մը, մեր օրերու Հայրապետը, որուն Աստուած տուած է նոյն շնորհներէն եւ որ այսպէս իր կապը կ'երկարէ դէպի Ներսէս Շնորհալին: Ոչ միայն ինք կը կամենայ հաղորդակից լինել Ներսէս Շնորհալիի հոգիին, այլ կ'ուզէ, որ այսօրուայ իր գաւակներն ամբողջը, ցրուած ի սփիւռս աշխարհի, հաղորդակից լինեն նոյն հոգիին:

Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան Աթոռը, Կիլիկիայէն փոխադրուելէ յետոյ Ս. Էջմիածին, 1441 թուականին, ապրած է իր մութ օրերը եւ լուսաւոր օրերը: Այսօր զարդարուած է Հայոց Հայրապետութիւնը, այսօր կը ստեղծագործէ Հայաստանեայց եկեղեցին, այսօր այս Մայր Տաճարի մէջէն, Հայաստան աշխարհի այս կեդրոնէն սփիւռքի մէջ ցրուած իր գաւակներուն կը բաշխէ այն բոլոր հոգեւոր ստեղծագործութիւնները, որոնք կեանքը կազմած են մեր ժողովուրդին, եւ որոնք կ'ապահովեն ապագան մեր ժողովուրդին՝ հայրենի հողին վրայ, եւ հայրենի հողէն սկսեալ՝ իբրեւ արեւի ճառագայթ, աշխարհի երեսին ցրուած եւ բոլոր անկիւններուն մէջ ապրող հայերուն:

Եւ մենք նորէն Ներսէս Շնորհալի Հայրապետէն կ'առնենք այդ հոգին. նորոգուելու հոգին: Պէտք է կարգաւ իր օրերուն պատմութիւնը, որպէս զի հասկնանք, թէ ի՞նչ ըսել է հալածուիլ, ողբալ այն կացութեան համար որուն մէջ է իր ժողովուրդը, եւ սակայն չընկճուիլ, ներսէն նորոգուիլ, ստեղծագործել, որպէս զի այս չարը երբ անցնի, աղբիւրը սկսի

հոսիլ, եւ ծարաւ հոգիները մօտենան այդ աղբիւրին, ու խմեն, ու յագենան:

Իմ աղօթքն է, որ Աստուած անսասան պահէ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը, իր Ամենայն Հայոց գահակալ Հայրապետով, Նորին Ս. Օծուքիւն Տ. Տ. Վազգէն Սրբազնագոյն կաթողիկոսով, սփիւռքի մէջ ցրուած իր նուիրապետական Աթոռներով, օտար հողերու վրայ հաստատուած իր եկեղեցական կազմակերպութիւններով, որպէս զի զգան, թէ Հայաստան աշխարհի հողը կը տարածուի այն տեղեր, ուր որ հայ հոգի մը կանգնած է: Եւ օտար այդ հողը կը դառնայ Հայ, որովհետեւ Հայ շունչը կը դպի այդ հողին, կը նորոգէ այդ հողը: Եւ ինչպէս ինք, Շնորհալի Հայրապետը «Առաւօտ Լուսոյ» երգին մէջ աղօթած է իր անձին համար, մեզի եւս կը սորվեցնէ խնդրել մեր անձին հոգիին եւ հաւաքաբար մեր ժողովուրդի հոգիին համար, ըսելով ու երգելով. «Նորոգող հնութեանց, նորոգեալ եւ զիս, նորոգ զարդարեալ»: Եւ զարդարուած հոգիներով, ուրախութեան հոգիներով մենք բոլորս միասին կարողանանք փառք տալ Աստծուն՝ մեզ պահած լինելուն, մեզ անեցուցած լինելուն եւ մեր ապագային յոյսը անշէջ պահելուն համար մեր մէջ:

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ